

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ, ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών

Στήν εισήγηση αυτή καταβλήθηκε προσπάθεια νά κατατεθούν γνώσεις και εμπειρίες πού προέρχονται από τον πλούτο τής ὀρθόδοξης χριστιανικῆς θεολογίας καί τής ὀρθόδοξης χριστιανικῆς πνευματικῆς παράδοσης πού ἀφοροῦν στή ζωή τῶν φύλων, μέ κύριο στόχο ἕνα ξεκαθάρισμα ἐννοιῶν πού θά βοηθήσει ποιμένες καί θεραπευτές νά ὑπηρετήσουν ἀξία τό γάμο τῶν ἀνθρώπων, ὅταν αὐτοί ἀτενίζουν τήν ἔνωσή τους ὡς ἐνώπιον Ἐνωπίου, γιά νά ζήσει ὁ γάμος. Ἡ εισήγηση αὐτή προϋποθέτει ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα γιά τή σχέση Ψυχοθεραπείας καί ὀρθόδοξης χριστιανικῆς θεολογίας πού ἔχουν διατυπωθεῖ σέ ἄρθρο τοῦ ὀμιλητή μέ τίτλο «Κλινική καί θεραπευτική ποιμαντική θεολογία στή σχέση της μέ τήν ψυχοπαθολογία καί τήν ψυχοθεραπεία». Δημοσιεύτηκε στόν ΛΔ' τόμο τής Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τής Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Αθηνῶν», Αθήνα 2000, σ. 219-243. Ὡς ἀνάτυπο διανεμήθηκε στούς συνέδρους κατά τή διάρκεια τοῦ συνεδρίου.

Προβληματισμοί μέ ἀφορμή ἕνα συνέδριο

Τό θέμα ὅπως ἀναγγέλεται ἀπό τόν τίτλο τῆς εἰσηγήσεως θά μπορούσε νά τύχει πολλαπλῶν προσεγγίσεων καί νά εἶναι ἐπιδεκτικό πολλῶν ἐρμηνειῶν. Εὐχαριστῶ τούς διοργανωτές τοῦ συνεδρίου γιά τήν πρόσκλησή τους νά ὀμιλήσω καί γιά τήν πρόταση τοῦ συγκεκριμένου θέματος. Τέτοια θέματα βρίσκονται στό ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος πολλῶν μεμονωμένων ἀτόμων καί ὀμάδων ἀλλά καί ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν καί συνδέσμων ἐιδικῶν ἐρευνητῶν. Γιά παράδειγμα τό 16ο Συνέδριο τοῦ "Διεθνoῦς Συνδέσμου Ἱατροψυχολογικῶν καί Θρησκευτικῶν Μελετῶν" πού ἔγινε στή Γρανάδα 3 μέ 7 Σεπτεμβρίου τοῦ 2003 ἦταν ἀφιερωμένο σέ θέματα "ταυτότητας" ἰδιαίτερα στή σχέση τῶν φύλων (ἄνδρα - γυναίκα, ἄρρενος - θήλεος) μέ τό θρησκευτικό γεγονός. Γένος καί θρησκεία, κατά τό γένους ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, ἦταν ὁ τίτλος του.¹ Καταλαβαίνετε, ὅτι τό ἀνοιγμα ἐνασχολήσεώς μας μέ τέτοια θέματα θά ἦταν πολύ εὐρύ καί μόνο ἂν περιοριζόταν ἡ ἐξέτασή τους ἀπό τή σκοπιά τῆς θρησκείας καί τῆς θεολογίας. Πόσο μᾶλλον, ἂν ἔπρεπε νά ἀντιμετωπίσουμε τό θέμα καί ἀπό ἄλλες ὀπτικές γωνίες ὅπως ἐκεῖνες τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν τεχνῶν πού ἦταν στήν προοπτική τοῦ συνεδρίου.

Τό θέμα στήν οὐσία του εἶναι ἀνθρωπολογικό. Ὑπάρχει μία ἀνδρική καί μία γυναικεία ψυχή; Μήπως οἱ γυναῖκες δέν ἔχουν οὔτε καί ψυχή; Μή ξεχνᾶμε

¹ Βλ. σχετικό ἄρθρο μου, Γένος καί θρησκεία: φύλα καί θρησκευτικό γεγονός. Προβληματισμοί μέ ἀφορμή ἕνα συνέδριο, περ. «Ἐφημέριος», τεῦχος Ἰανουαρίου 2003, σ. 14-15.

ὅτι σέ σύνοδο τῆς Δύσεως ἡ καταφατική ἀπάντηση κερδήθηκε μέ μία μόνο ψήφο διαφορά. Ἄν εἶναι δυνατόν τέτοια ζητήματα νά τίθενται σέ ψηφοφορία! Καί, ὅμως, κοινωνικές καί πολιτισμικές βεβαιότητες καί τάσεις ἔχουν τίς ἐπιπτώσεις τους στή διαμόρφωση ταυτίσεων, ταυτοποιήσεων καί ταυτοτήτων. Πιό θρησκευτικός, πιό ἀνοιχτός σέ θέματα θρησκευτικότητας εἶναι ὁ ἄνδρας ἢ ἡ γυναίκα; Ἡ ψυχολογική προσέγγιση μπορεῖ νά μᾶς διαφωτίσει ὡς πρός τή θρησκευτική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ καί τοῦ ἐφήβου. Διαφοροποιοῦνται στή θρησκευτική τους ἔκφραση τά κορίτσια ἀπό τά ἀγόρια; Ἄν εἶναι κοινές κάποιες ἐκδηλώσεις καί στάσεις ὑπάρχουν ἄλλες στίς ὁποῖες διαφέρουν;

Τά θέματα τοῦ γένους, τοῦ φύλου μεταφέρονται καί στή σχέση μας πρός τόν Θεό; Ἄν γενικά μία ἀνδρική στάση εἶναι περισσότερο ἐνεργητική σέ σχέση μέ τή γυναικεία στάση πού πιθανόν εἶναι πιό παθητική στή σχέση ἄνδρα - γυναίκας, μία ἀνδρική θρησκευτική στάση στή σχέση μέ τό Θεό γίνεται παθητική; Ἡ στάση ἑνός μυστικοῦ θεολόγου εἶναι παθητικότερη ἀπό ἐκείνη ἑνός προφήτου; Πῶς ἐξηγεῖται ὅτι γυναῖκες χάριν ἀσκήσεως καί ὄχι ἀπό αἰρετική διάθεση ντύνονταν ἀνδρικά ρούχα; Ἐξελάμβαναν στήν κυριολεξία τῆς τήν παύλειον προτροπήν "εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας Ἰησοῦ Χριστοῦ" (Ἐφεσίους 4, 13);

Ὁ Θεός πῶς ἐκλαμβάνεται; Ὡς ἄνῆρ, ὡς γυνή; Σάν κάτι τό οὐδέτερο ἢ ἐμπεριέχει καί τά δύο στοιχεῖα, κάτι σάν σύνθεση τοῦ animus καί τῆς anima; Μήπως, ὅμως, καί ὁ ἄνθρωπος, ἄνδρας ἢ γυναίκα, δέν ἔχει κοινά στοιχεῖα καί τῶν δύο φύλων; Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐρωτήματα δέν εἶναι εὐκόλα νά ἀπαντηθοῦν. Οὔτε παρακάμπτονται μέ τό νά μιλάμε γιά τήν γυναίκα ὀνομάζοντάς την "ἡ ἄνθρωπος" οὔτε γιά νά ἀποστομώσουμε τούς "ἀνδροκράτες" πού ὑποστηρίζουν τήν ἀρρενωπότητα τοῦ Θεοῦ ἢ τούς "ρατσιστές" ὀπαδούς μιᾶς λευκῆς" (λευκοῦ χρώματος) θεότητας νά ἀποκρινόμαστε στό ἐρώτημα ποιός εἶναι ὁ Θεός (who is God ?) λέγοντας ὅτι ὁ Θεός εἶναι καί γυναίκα καί μαύρη (She is black).

Καταλαβαίνετε ὅτι τέτοια σοβαρά ζητήματα δέν εἶναι δυνατόν νά λυθοῦν μέ εὐφυολογήματα. Δείχνουν, ὅμως, μία κατάσταση πραγμάτων διά μέσου τῶν αἰώνων. Ὅπως δέν εἶναι ἀπλό νά φθάσω σέ μία συνειδητή ταυτότητα ἀνδρική ἢ γυναικεία, νά πῶ, δηλαδή, μέ σιγουριά ποιός εἶμαι ὅταν μοῦ θέτουν τό ἐρώτημα "τίς εἶ", ἄνδρας ἢ γυναίκα, ἀλλά αὐτή ἡ συνειδητοποίηση ἐπιτυγχάνεται μέ πολύ κόπο, μέ ἀναζήτηση ἀνδρικῶν ἢ γυναικείων προτύπων καί διαδοχικές ταυτίσεις πρός ἰδεώδεις εἰκόνες, ἔτσι καί τό νά μιλήσουμε γιά μία αὐθεντική ἀνδρική ἢ γυναικεία θρησκευτική στάση ἀπαιτεῖ κι αὐτό μία ἀναζήτηση καί αὐθεντική ἐκδίπλωση τῶν ιδιοτήτων μας.

Ἡ ὅλη δημιουργία ἀνδρικῶν καί γυναικείων θεοτήτων στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας μαρτυρεῖ αὐτή τήν ἀνθρωπομορφική ἀναζήτηση μιᾶς ἰσορροπίας

ασφάλειας και εξασφάλισης σταθερών τύπων προς μίμηση και αποφυγή αποκλίσεων.

Τί νά σημαίνει όμως ή υπέρβαση τοῦ γένους, τοῦ φύλου ἢ τουλάχιστον τῶν ἀπαιτήσεων του στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὅπου "οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται" (Ματθαίου κβ' 30); Σημαίνει κατάργηση τῶν φύλων, τοῦ φύλου, τοῦ γένους;

Τό "ἐμοί ἐποιήσατε" ἢ "οὐκ ἐποιήσατε" τοῦ εὐαγγελίου τῆς κρίσεως πού ἀναφέρεται στήν φιλόφρονη δράση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο εἶναι ἤδη μία ἀναγγελία αὐτῆς τῆς μέλλουσας κατάστασης γιατί πλησιάζεις τόν ἄλλο ὄχι τόσο μέ τίς διαφοροποιήσεις τοῦ φύλου, ἀλλά οὔτε καί ἐκεῖνες τῆς φυλῆς ἢ τοῦ ἔθνους ἢ τῆς κοινωνικῆς κατάστασης, τόν πλησιάζεις δηλαδή χωρίς ἀξιολογικές διακρίσεις, κρίσεις ἢ κατακρίσεις. Μπορεῖ, βέβαια, τό ἐσχατολογικό ὄραμα νά μᾶς προΐδεάζει γιά τήν τωρινή μας δράση· ἀλλά πρὸς τό παρόν, στό μεταξύ, παίζουμε μέ τούς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ πού μᾶς ἐπιβάλλεται λόγω τῆς τωρινῆς μας κατάστασης. Κι αὐτή στό ἐρώτημα "τίς εἶ" εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἀπαντήσῃ ἂν εἶμαι ἄνδρας ἢ γυναίκα. Θά λέγαμε ὅτι εἶναι τό "σύνθημα" γιά τήν ἀναγνώριση. Γιά νά προχωρήσουμε ὅμως στό παιχνίδι χρειάζεται καί ἓνα "παρασύνθημα". Ἄνδρας, ναί· γυναίκα, ναί. Θρησκευόμενος (-η) ναί ἢ ὄχι; Τί ἐπιπτώσεις θά ἔχει στήν ἀνδρική ἢ τή γυναικεία φύση μου τό νά θρησκευῶ ἀλλά καί μέ τί προϋποθέσεις ἔρχομαι ὡς ἄνδρας ἢ γυναίκα νά εἰσέλθω σέ σχέση μέ τό Θεό;

Θά ἦταν ἀσφαλῶς ἀνόητο νά προσπαθῆσω νά δώσω ἀπαντήσεις σέ ὅλα αὐτά τά ἐρωτήματα ἢ νά μεταφέρω τίς ἀπαντήσεις πού οἱ διάφοροι ὀμιλητές διατύπωσαν στό συνέδριο. Πιό πάνω ἀνέφερα ὅτι τό θέμα στήν οὐσία του εἶναι ἀνθρωπολογικό. Ἀφορᾶ, δηλαδή, στόν ἄνθρωπο. Καί θά ἦταν ἀσφαλῶς ἐνδιαφέρον νά δοῦμε τίς ἀπόψεις τῶν ἐπιστημῶν πάνω σέ αὐτό. Ταυτόχρονα ὅμως εἶναι θέμα θεολογικό. Τί ἔχει νά πεῖ ἡ ὀρθόδοξη θεολογία γιά τήν ζωή τῶν φύλων καί τή σύνδεσή τους μέ τήν πνευματική ζωή; Ὅπως διαπιστώνετε δέν ἐπιμένω στόν ὄρο "σεξουαλικότητα" μέ ὅ,τι αὐτό συνεπάγεται καί ὀρίζει στόν ἄνθρωπο· τό νά εἶναι κάποιος ἄνδρας ἢ γυναίκα στή γενικότητά του. Θά προτιμήσω νά ὀμιλῶ γιά "ζωή τῶν φύλων" ἔτσι ὅπως ἐμπλέκεται στήν καθημερινότητά της. Τό ἴδιο δέν χρησιμοποιῶ τόν ὄρο "πνευματικότητα" ἀλλά προτιμῶ τόν ὄρο "πνευματική ζωή". Ἡ ἔμφαση δίδεται περισσότερο στό "ζωή"· καί στίς δύο περιπτώσεις ἀντηχεῖ ἓνας κρυφός πόθος : "ἵνα ζῶν ἔχωσι καί περισσόν ἔχωσι" (Ἰωάννου 10, 10). Ἐπιγραμματικά θά ὑποστήριζα πάλι ὅτι παρὰ τίς διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στά φύλα δέν ὑπάρχει τελικά διαφορά τῶν φύλων· "οὐκ ἔνι ἄρσεν καί θῆλυ" (Γαλάτας 3, 28). Αὐτά γιά διευκρίνηση τῶν ὄρων πού ὑπάρχουν στόν τίτλο τῆς εἰσηγήσεως καί παρακαλῶ νά ἐκληφθεῖ ὡς τίτλος ἐργασίας. Τό ζητούμενο, λοιπόν, θά ἦταν μία ὀρθόδοξη φυλο-λογία (μέ ὕψιλον)

πού νά μή βλέπει -ἄς μέ συγχωρήσουν οἱ φιλόλογοι- φιλολογικά τή ζωή τῶν φύλων, ἀλλά συνδεδεμένη στήν πιό μύχια σχέση τους μέ τή ζωή ἐν Πνεύματι πού βιώνεται ἐν Ἐκκλησίᾳ.

Ὁρθόδοξη φυλο-λογία

Μία τέτοια ὀρθόδοξη φυλο-λογία προσπαθήσαμε νά ἀντλήσουμε μέσα ἀπό τή μελέτη τοῦ βίου τῶν ἁγίων μας στά συναξάρια καί τά μηναιᾶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Πρόκειται γιά μία συγκεκριμένη ἔρευνα πού γίνεται ὑπό τήν καθοδήγησή μου στό πλαίσιο τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Προγράμματος Σπουδῶν "Ποιμαντική Θεολογία καί Ἀγωγή" τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.² Αὐτή ἡ μελέτη ἐγγράφεται σέ μία γενικότερη διερεύνηση πού ἀφορᾷ σέ ὅλες τίς πτυχές μιᾶς ἱστορίας, θεωρίας καί πράξης τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στά ζητήματα πού ἔχουν σχέση μέ τή ζωή τῶν φύλων καί τήν ἀναφορά τους στήν ἔκφραση τῆς θρησκευτικότητος καί τοῦ θρησκευτικοῦ γεγονότος.

Ἐστῶ καί ἂν στήν ἔρευνα δίδεται ἔμφαση στούς βίους τῶν ἐγγάμων ἁγίων περιλαμβάνεται ἐν τούτοις κάθε μορφή ζωῆς, στάσεως, συμπεριφορᾶς γύρω ἀπό τή ζωή τῶν φύλων καί τή σχέση τους μέ τήν θρησκευτική ζωή.

Ἡ ἀγιότητα στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, προνόμιο ὄλων τῶν πιστῶν, φανερῶνεται ἐν τούτοις στή ζωή συγκεκριμένων προσώπων καί ἀναγνωρίζεται ὡς τοιαύτη ἀπό τή συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μεταμορφωμένη ζωή τους γίνεται τότε πρότυπο γιά τούς ἄλλους καί βέβαιη καί ἀσφαλῆς ὁδός σωτηρίας καί ἀκολουθίας τοῦ Κυρίου. Φέρει σπέρματα πού μποροῦν νά γονιμοποιήσουν τή ζωή τῶν πιστῶν καί νά καρποφορήσουν καρπὸν πολλαπλασίουνα σέ μία ἐποχή δυστοκίας σέ θέματα πού μᾶς ἀπασχολοῦν γιά τόν τρόπο ἀρθρώσεως καί συνεργασίας τῶν φύλων στή ζωή τοῦ κόσμου.

Ἀπό τήν ἔρευνά μας μέσα ἀπό τούς βίους τῶν ἁγίων προκύπτουν συμπεράσματα ἱκανά νά μᾶς ὀδηγήσουν σέ διαχρονικά πρότυπα σχέσεων ἀνδρῶν καί γυναικῶν. Ἀπό τή θεολογία τῶν φύλων ἀναδεικνύεται μία ποιμαντική τῶν φύλων, πού χαρακτηρίζεται ἀπό σεβασμὸ στήν ἰδιαιτερότητα τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὡς αὐτεξουσίου ὄντος καί εἰκόνας Θεοῦ.

² Συμμετέχουν οἱ μεταπτυχιακοὶ φοιτητές Ἀθανάσιος-Ἀλέξανδρος Ἀντωνίου, Ἐλένη Ἀργυροπούλου, Ἄννα Καπελέρη καί Μαρία Σταματοπούλου. Ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας ἀνακοινώθηκαν στό συνέδριο τῆς Γρανάδας. Στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀρχικοῦ καί τοῦ τελικοῦ κειμένου ὅπως καί στό συντονισμό τῆς ἔρευνας συνεργάστηκε καί ὁ θεολόγος καθηγητῆς Στέφανος Κουμαρόπουλος, Δρ. Θεολογίας. Τό κείμενο τῆς ἀνακοινώσεως πού ἔφερε τὸν τίτλο «Γένος καί θρησκεία: φύλα καί θρησκευτικὸ γεγονὸς στήν παράδοση τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» περιελήφθη γαλλικά (μέ ἰσπανικὴ, γαλλικὴ καί ἰταλικὴ περίληψη) στά Πρακτικά (Actas) τοῦ Συνεδρίου Genero y Religión: Masculino-Femenino y Hecho Religioso πού ἐκδόθηκαν μέ ἐπιμέλεια τῶν Carlos Dominguez και Rafael Briones ἀπὸ τὴν Universidad de Granada τὸ 2003, σ. 445-457 καί δημοσιεύθηκε ἑλληνικά στό Α.Μ. Σταυρόπουλου, *Ποιμαντικὴ Γάμου, Οἰκογενείας καί Ἰσότητος τῶν Δύο Φύλων*, Ἀθήνα, ἔκδ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 2004, σ. 264-272.

Μέσα στά μηναιᾶ καί τά συναξάρια τῶν ἁγίων διαπιστώσαμε τό σεβασμό στήν ἰδιαιτερότητα τοῦ κάθε ἀνθρώπου καί τόν ἀγῶνα τῶν ἁγίων γιά τήν κατάκτηση τῆς ταυτότητάς τους σέ ἐποχές πού στερεότυπα καί ψεύτικα σχήματα προσπαθοῦσαν νά ἐπιβληθοῦν στή ζωή καί στήν ἐκδήλωση τῆς θρησκευτικότητας τῶν ἀνθρώπων. Ἅγιοι καί ἁγίες ἀγωνίζονται μέ συνθῆκες ἀντίξοες σέ ἐποχές σκληρές ν' ἀποδείξουν ὅτι ἡ διαφορετικότητα τῶν φύλων φανερώνει τήν ἰσοτιμία τους καί τήν ἀλληλοσυμπλήρωσή τους.

Μέσα στά πλαίσια τῆς θρησκευτικότητας ἀναπτύσσονται σχέσεις μεταξύ τῶν δυό φύλων ἐμπλουτισμένες ἀπό ἐκτίμηση, ἀγάπη καί ἀλληλοκατανόηση. Ὑπάρχουν ἀρκετές περιπτώσεις πού μέσα ἀπό τούς βίους τῶν ἁγίων ἀναδεικνύεται ὁ σεβασμός καί ἡ ἰσοτιμία τῶν δυό φύλων. Μέσα ἀπό τούς βίους τῶν Ἁγίων διακρίνεται καί μία θεολογία τῆς ἰσοτιμίας τῶν δυό φύλων. Ἀρκετά συχνά μάλιστα ρόλοι καί στερεότυπα στήν ἐκκλησιαστική ζωή ἔχουν ξεπεραστεῖ μέσα στούς βίους τῶν ἁγίων. Ἀξιοσημείωτο ἐπίσης εἶναι ὅτι κάποιες γυναῖκες, σέ ἐποχές καθαρά πατριαρχικές καί ἀνδροκρατούμενες βλέπουμε νά ἀναδεικνύονται σέ πνευματικούς ὁδηγούς ἀνδρῶν καί γυναικῶν καί νά ξεπερνοῦν σέ πνευματική ἐπιρροή πολλούς ἐκκλησιαστικούς ἀνδρες τῆς ἐποχῆς τους.

Ἐκτός ἀπό τά παραπάνω ἡ Ὁρθόδοξη Παράδοση ἔχει νά προσφέρει μοντέλα γάμου διαχρονικά πού ἀποτελοῦν πρότυπα γιά τόν ἀλληλοσεβασμό καί τήν συμπληρωματικότητα τῶν φύλων. Ὁ χριστιανισμός, μέσω τῆς διδασκαλίας, τοῦ ἔχει ὀριοθετήσει τά πλαίσια ἑνός οἰκογενειακοῦ προτύπου, τό ὁποῖο διακατέχεται ἀπό ἀγάπη, ἀλληλοσεβασμό καί προσπάθεια ἐπίτευξης τοῦ τελικοῦ σκοποῦ πού εἶναι ἡ δημιουργία μίας «Μικρᾶς Ἐκκλησίας». Οἱ ἔγγαμοι ἅγιοι ὑπῆρξαν πολλοί, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνο κατάφεραν νά ἀγιάσουν ἀλλά καί ὡς ἔγγαμοι νά ἀναδείξουν μοντέλα οἰκογένειας σέ παραδείγματα πρὸς μίμηση. Κατάφεραν νά ἀσκήσουν πολύπλευρο καί πολυσήμαντο ποιμαντικό ἔργο, χωρίς νά ἐγκαταλείπουν τόν ρόλο τοῦ/τῆς συζύγου, τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα.

Παράλληλα μέ τούς ἐγγάμους ἁγίους ὑπάρχουν πλῆθος ἀπό ἀνδρες καί γυναῖκες (πατέρες καί μητέρες) πού ἀκολουθοῦν τό μοναχισμό, ἀποδεικνύοντας ὅτι ὅλοι μποροῦν νά γίνουν συμμετοχοὶ στό σκληρό καί δύσκολο αὐτό ἀγώνισμα τῆς Ἐκκλησίας μας ἀνεξαρτήτως τοῦ φύλου τους.

Μορφές ἁγίων, ἀνδρῶν καί γυναικῶν, εἶναι παροῦσες ἐνεργῶς ὡς λαϊκοί πιστοί καί στό ποιμαντικό ἔργο τῆς ἐκκλησίας. Μποροῦμε νά ξεχωρίσουμε παραδείγματα ἁγίων πού προσέφεραν στήν ποιμαντική διακονία μέ τή συμβουλευτική ποιμαντική τους, τό κήρυγμα καί τό φιλανθρωπικό τους ἔργο. Μέσα ἀπό αὐτά τά παραδείγματα διαπιστώνουμε τόν ἐνεργό ρόλο ἀνδρῶν καί γυναικῶν στό ποιμαντικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Εἰδικότερα μέ τήν προσφορά τῶν γυναικῶν καί τήν συμμετοχή τους σέ αὐτό ἐκφράζουν τήν θρησκευτικότητά

τους, αποδεικνύουν ότι ή διαποίμανση τῶν ἀνθρώπων δέν εἶναι μόνο ἀνδρικό προνόμιο οὔτε προσδιορίζεται ἀπό μία καθορισμένη μορφή.

Πλήθος ἀγίων μέ τά παραδείγματά τους, τό βίο τους, ἀποτέλεσαν διαχρονικά πρότυπα καί μᾶς ἔδωσαν ἀξιόλογα μοντέλα γάμου, μορφές οἰκογένειας καί μοναχισμοῦ. Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως μας ὑπέδειξαν τό σεβασμό στήν ἰδιαιτερότητα τοῦ κάθε φύλου καί στήν ἔκφραση τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς ἐκτοπίζοντας ψεύτικα σχήματα καί στερεότυπα. Ἀνέδειξαν τήν ἰσοτιμία τῶν φύλων δίνοντας ἐνεργό ρόλο στή γυναίκα ὡς πρὸς τή συμμετοχή της στή ποιμαντική διακονία.

Ἐνα ἀπό τά βασικά δόγματα τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογῆς εἶναι ὅτι οἱ ἀνθρωποι, ἄνδρες καί γυναῖκες, εἶναι μοναδικά καί ἀνεπανάληπτα πρόσωπα, τά ὅποια σέ καμία περίπτωση δέν ὑπολείπονται σέ ἀξία μεταξύ τους. Αὐτό πού τούς διαφοροποιεῖ εἶναι ὁ διαφορετικός ρόλος πού καλοῦνται νά διακονήσουν, καθὼς καί νά διαχειριστοῦν ὀρθά τά διαφορετικά χαρίσματα, μέ τά ὅποια τούς ἔχει εὐλογῆσει τό Ἅγιο Πνεῦμα. Μέσα ἀπό τήν ἀνάγνωση ὅλων ὧσων ἀναφέρονται γιά τούς Ἁγίους καί τίς Ἁγίες της Ἐκκλησίας μας, στά Μηναιᾶ, τά λειτουργικά Της βιβλία, ἄνδρας καί γυναίκα δέχονται τό φύλο τούς χωρῖς ὑπεροψία ἢ αἰσθήματα κατωτερότητας, χωρῖς διάθεση κυριαρχίας ἐπί τοῦ ἄλλου ἢ ὑποταγῆς στόν ἄλλο.

Ὁρθόδοξη πνευματική ζωή καί γάμος

Εἶναι ὅμως καιρός νά ἐκθέσουμε κάπως ἐκτενέστερα ἀπόψεις γιά τή δυνατότητα βίωσης τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς μέσα στό γάμο καί μέ ὅ,τι αὐτό συνεπάγεται. Ἡ κοινωνία τῶν φύλων μέσα στό γάμο συνιστᾶ θεόδοτη πραγματικότητα ἱκανή νά ἀνταποκριθεῖ στό σχέδιο ζωῆς τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί νά ταιριάξουν τά φύλα μ' αὐτό τά δικά τους σχέδια.

Στό σχέδιο αὐτό περιλαμβάνεται ἡ ἔνταξη τοῦ γάμου μέσῳ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον, ὁ γάμος τόν ὅποιον ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀποκαλεῖ "μικρή Ἐκκλησία", ἀναπτύσσεται καί ἀυξάνει μέσα στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας πού ζωοποιεῖται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Μιλώντας γιά ὀρθόδοξη πνευματική ζωή στή συνάφειά της μέ τόν γάμο δέν ἐννοοῦμε τίποτε περισσότερο ἢ τίποτε λιγότερο ἀπό τό γάμο ἔτσι ὅπως αὐτός προσκαλεῖται νά ζήσει μέσα στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας, γιά νά ζήσει, νά χαίρεται καί νά περισσεύει. Θά ἔλεγα ὅτι ἡ ὀρθόδοξη πνευματική ζωή εἶναι ἐγγύηση, ὁ ἀρραβῶνας, δηλαδή, γιά νά ζήσει ὁ γάμος. Πνευματική ζωή εἶναι ἡ ζωή πού τή ζοῦμε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, κατενώπιον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στά πλαίσια τῆς Ἐκκλησίας. Τό Ἅγιο Πνεῦμα περιβάλλει μέ τή δύναμή Του καί τή χάρη Του κάθε γαμήλια ἀνθρώπινη σχέση πού δεσμεύεται "εἰς Χριστόν καί εἰς τήν Ἐκκλησίαν" (Ἐφεσίους 5,32). Μεταμορφώνει καί μεταβάλλει τή σχέση ἄνδρα-

γυναίκας σέ μικρή ἐκκλησία. Ανοίγει αὐτή τή μικρή ἐκκλησία στίς διαστάσεις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καί παρέχει στούς συζύγους "ἀγάπην τελείαν".

Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι μέ τήν ἐκκλησιολογική καί ἀγιοπνευματική προοπτική πού ἀναφέραμε, ὁ γάμος εἰσέρχεται σέ μία δυναμική πορεία, διαγράφοντας μία τροχιά πού δέν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων προδιαγεγραμμένη. Κινεῖται σέ δρόμους πού ἐξαρτῶνται σέ ἓνα μεγάλο βαθμό ἀπό τούς ἴδιους γιά νά τούς χαράξουν καί νά τούς βαδίσουν "ᾧμο τόν ᾧμο οἱ δυό μαζί ἀντέχοντας τό βάρος ἀπό τά μελλούμενα" καθώς λέει καί ὁ ποιητής. Δέν κλείνονται σ' ἓνα μονοδιάστατο σύμπαν. Ὁ γάμος εἶναι γήινη πραγματικότητα καί μυστήριο σωτηρίας, στό μέτρο πού ὑπηρετεῖ τήν σῶα καί ἀβλαβή ἐπάνοδο στούς κόλπους τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὅλων ἐκείνων πού εἰσηλθάν στο στενό δρόμο πού ὀδηγεῖ στή σωτηρία.

Ὁ δρόμος τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς μέσα στό γάμο εἶναι δρόμος τῶν ταπεινῶν· ἀσθενεῖς καί ὀδοιπόροι βαδίζουν τόν χιλιοβαδισμένο αὐτό δρόμο πού δέν παύει ὅμως νά περιλαμβάνει χαρακτηριστικά τῆς κατά παράδοσιν ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς, νά εἶναι θεοβάδιστος καί νά διατηρεῖ τήν ἄρρητη ὁμορφιά μιᾶς φιλοκαλικῆς προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Διατηρεῖ ὅλες ἐκεῖνες τίς πλευρές πού συγκροτοῦν τήν ὀρθόδοξη πνευματική ζωή : τή *λειτουργική*, δηλαδή, *πλευρά*, τή *μυστική*, τήν *ἀσκητική* καί τήν *ἐσχατολογική*.

Τέσσερις οὐσιώδεις πλευρές

- Κατ' ἐξοχήν χῶρος καί χρόνος τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας, ὁ καθημερινός (νυχθήμερος), ἐβδομαδιαῖος, μηνιαῖος, ἐτήσιος λειτουργικός Της κύκλος, ἐν τόπῳ καί χρόνῳ. Ὁ χρόνος ἀγιάζεται, γίνεται καιρός, εὐκαιρία σωτηρίας. Ὁ γάμος ζυμώνεται μέσα σ' αὐτήν τή ζωή, ἡ οἰκία εἶναι καί γίνεται μικρή ἐκκλησία. Τίποτε βέβαια δέν γίνεται αὐτόματα οὔτε εἶναι αὐτονόητο. Πολλά ζευγάρια, ἀποκομμένα ἀπό τίς ρίζες μιᾶς θρησκευτικῆς ζωῆς ἀγνοοῦν στήν οὐσία του τόν οικογενειακό λειτουργικό κύκλο καί βρίσκονται σέ μεγάλη σύγχυση ἀδυνατώντας νά συζεύξουν δυναμικά τήν ἔγγαμη μέ τήν ὀρθόδοξη πνευματική ζωή. Πόσες ἀλήθεια οἰκογένειες συνηθίζουν ἀκόμα νά ἐνεργοῦν τυπικές μορφές παραδοσιακῆς θρησκευτικῆς ζωῆς; Ν' ἀνάβουν τό καντήλι, νά θυμιατίζουν τό Σάββατο ἢ τίς παραμονές μεγάλων ἑορτῶν ἢ νά ζυμώνουν πρόσφορο; Ἡ προετοιμασία ὅμως τῆς "προσφορᾶς" εἶναι "λειτουργία πρῖν ἀπό τή λειτουργία" σέ ἀναλογία αὐτοῦ πού ἀποκαλεῖται "λειτουργία μετά τή λειτουργία". Ἐκεῖ γίνεται ἑνός ἄλλου εἴδους σύναξη, προσευχή γιά ὅλους ἐκείνους πού θά καταγράψει στίς στήλες ὑπέρ υἰείας καί ὑπέρ ἀναπαύσεως, τούς μισοῦντας καί τούς ἀγαπῶντας ἡμᾶς.

- Μαθαίνουμε νά προσεγγίζουμε τά πράγματα μ' έναν άλλον τρόπο καί "ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος" (1 Πέτρου 3, 4) ν' ἀνακαλύπτει μυστικά καί ἀπόκρυφα πράγματα - πού λίγο πρὶν τοῦ ἦσαν κρυμμένα- καί νά γεύεται καρπούς γλυκούς καί νά μυρίζει ἄνθη μυρίπινα μέσα στήν καθημερινή του τύρβη καί τά ἀποπνικτικά νέφη τῆς ζωῆς τῶν πόλεων. Νά ἐπικαλεῖται τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ στίς πιό "ἄσχετες" στιγμές τῆς ζωῆς του. Ἀσχετες μέ τόν Ἰησοῦ γιατί εἶχε πιστέψει ὅτι τά "πράγματα" δέν μποροῦν νά ἔλθουν σέ σχέση μ' Αὐτόν. Ἡ μυστική προσέγγιση τῆς πνευματικῆς ζωῆς μᾶς κάνει προσιτή τήν ἀθέατη πλευρά καί λαμβάνουμε ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν πραγμάτων, ὅσο βέβαια εἶναι αὐτό δυνατό, καί ἐπιτυγχάνουμε ἔτσι τήν ἐνότητα τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῶν ἄλλων, τοῦ κόσμου, τοῦ θεοῦ. Ὅλα κοινωνοῦν καί ἐπικοινωνοῦν, τά διεστώτα γίνονται ἕνα.

- Ὅλα αὐτά, βέβαια, δέν γίνονται εὐκόλα. Καί ἡ προσευχή χρειάζεται ἀσκηση. Ὅσο καί οἱ ἀρετές νά εἶναι καρπός τοῦ Πνεύματος (πρβλ. Γαλάτας 5,22) ἀπαιτεῖται καί ἡ δική μας συνεργία, νά κινηθεῖ καί ὁ ἀνθρώπινος μηχανισμός τῶν ἀρετῶν. Τά πάθη δέν ἀντιμετωπίζονται μέ τήν ἀδιαφορία καί οἱ ἐπιθυμίες ὄχι βέβαια μέ τό νά ἐνδίδεις. Αἰταιεῖται ἀσκηση ὑπό καθοδήγηση σοφοῦ πνευματικοῦ πατέρα γιά νά μπορέσουμε νά ἐνσαρκώσουμε τήν πνευματική ζωή στίς συνθήκες τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς καί στόν προσωπικό καί οἰκογενειακό ρυθμό τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἐρωτήματα τοῦ τύπου "πῶς νά νηστεύουμε", "πῶς ν' ἀγρυπνήσουμε", "πῶς νά προσευχηθοῦμε" προβάλλονται ἄμεσα καί μέ τρόπο ἐπείγοντα.

Δίπλα σ' αὐτά πλανᾶται ἕνα βαθύτερο ἐρώτημα πού θέτουν συνήθως οἱ ἔγγαμοι. Διερωτῶνται συχνά, ἄν, ὄντες ἔγγαμοι, μποροῦν νά προσεγγίσουν τή χριστιανική τελειότητα καί νά προχωρήσουν ἀνεμπόδιστα στήν πνευματική τους ζωή. Ὑπάρχει ἄραγε ἕνα "ἴδιον" ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς γιά τοὺς ἐγγάμους ἢ ἡ πνευματική τους ζωή χαλκεύεται τελικά πάνω σέ ξένα πρότυπα μέ κίνδυνο νά ἀλλοτριωθεῖ;

Ἡ ὀρθόδοξη πνευματική ζωή εἶναι τελικά μονότροπη; Εἶναι, δηλαδή, ἡ μοναχική πνευματική ζωή (δηλαδή τῶν μοναχῶν) μοναδικός τρόπος ὑπάρξεως καί πνευματικῆς βιοτῆς, τό ὑπόδειγμα γιά ὄλους, μοναχοὺς, κληρικούς, λαϊκοὺς, ἔγγαμους, κοσμικοὺς; Ἡ εἶναι μὲν ἡ ὀρθόδοξη πνευματική ζωή μονότροπη, στό μέτρο, ὅμως, πού εἶναι ἀσκητική, ἀφήνοντας εὐρέα περιθώρια ποικιλίας στή ζωή τῆς ἀσκήσεως καί "ἀσκεῖται" ἀνάλογα μέ τήν κατάσταση ἢ τή θέση ἢ τό σχῆμα ζωῆς στό ὅποιο βρίσκεται ὁ καθένας μας -μοναχός, κληρικός, λαϊκός-, στό τέλος, δηλαδή, πολύτροπη;

Ποιά θέση θά εἶχαν ἐπί παραδείγματι στή ζωή τῶν ἐγγάμων οἱ μοναχικοὶ ὄρκοι, εὐχές, ὑποσχέσεις, οἱ φερόμενες ὡς εὐαγγελικὲς συμβουλές (ἡ παρθενία, ἡ ἀκτημοσύνη καί ἡ ὑπακοή); Θά ἦταν δυνατό ὁ σημερινός ἔγγαμος χριστιανός

νά συμμορφωθεῖ καί νά ἐνεργοποιήσει στή συζυγική του ζωή τό πνεῦμα καί τίς ἀρχές αὐτῆς τῆς τριπλῆς εὐχῆς (ὁμολογίας) ἐπέκεινα τῶν συγκεκριμένων τους μορφῶν πού ἔλαβαν ἢ λαμβάνουν στή μοναχική ζωή; Αὐτό θά ἦταν πράγματι μιά πρόκληση γιά τούς ἐγγάμους. Γιατί ἔτσι θά ἦταν ὑποχρεωμένοι κατά κάποιον τρόπο νά ὀδηγηθοῦν στήν καρδιά καί τήν οὐσία τοῦ προβλήματος, ἄν ἀναλογισθοῦμε ὅτι οἱ εὐαγγελικές αὐτές συμβουλές ὡς σωφροσύνη, πτωχεία, ταπείνωση (ἐκκοπή τοῦ ἰδίου θελήματος) εἶναι ἀπαντήσεις πού υἰοθέτησαν οἱ μοναχοί ἀπό τήν ἀρχή συμμορφούμενοι πρός τίς ἀπαντήσεις πού ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος στους πειρασμούς - προκλήσεις τοῦ Σατανᾶ στήν ἔρημο (βλ. Ματθαίου 4, 1-11 καί Λουκά 4, 1-13).

Ὡς ἐκ τούτου ὅλοι εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά δώσουμε μίαν ἀπάντηση εἴτε εἴμαστε μοναχοί εἴτε ἐγγαμοί, καθότι ὁ Κύριος εἶναι τό πρότυπο γιά ὅλους τούς χριστιανούς. Ὅπωςδήποτε ἡ μίμηση ἢ ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἐξατομικευμένα καί ποικίλλει ἀπό ἄτομο σέ ἄτομο, ἀπό ομάδα σέ ομάδα καί διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μέ τίς καταστάσεις ἢ τά σχήματα ζωῆς στά ὁποῖα ἀναστρεφόμεστε.

- Γιά τή διαφοροποίηση ὅμως αὐτή ἀπαιτεῖται πολλαπλή διάκριση καί ἐγρηγόρηση. Χρειάζεται μάλιστα νά ληφθεῖ ὑπόψη τό σχέδιο ζωῆς πού ἔχουν θέσει πρός ἐφαρμογή οἱ ἴδιοι οἱ ἐγγαμοί, ὅταν ἄρχισαν τήν κοινή τους ζωή, μέ τελική προοπτική τήν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Ὑπό τό πρῖσμα μάλιστα αὐτό, ὅλες οἱ πτυχές τῆς ἐγγαμῆς ζωῆς, κοινωνικές, οικονομικές, βιολογικές, ἐρωτικές κ.λπ. καθαγιάζονται μέν στήν πληρότητά τους μέσα στό γάμο, παράλληλα ὅμως ἐπισημαίνονται οἱ δυνατότητες, τά ὅρια καί ἡ σχετικότητα τους. Σέ πολλές περιπτώσεις οἱ ἐγγαμοί ζοῦν ἤδη ἀπό τώρα τήν ἐσχατολογική διάσταση τοῦ γάμου τους στήν ὑπέρβασή του στή Βασιλεία. "Ἐν γάρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐγκαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι" (Ματθαίου 22, 30).

«Ἐφημεροποίηση» τοῦ αἰωνίου

Τελικά, εἶναι δυνατή ἡ πραγμάτωση ὅλων αὐτῶν πού ἀναφέρθηκαν ἢ κινδυνεύουν νά μήν ἔχουν ἀπήχηση στήν πραγματικότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς; Πῶς νά ὑπερβεῖ κάποιος τίς καθημερινές δυσκολίες, τίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες πού διαπιστώνει κανεῖς ἐντονώτερες μέσα στό γάμο, τίς συνθήκες τῆς σύγχρονης ζωῆς πού δέν ἐπιτρέπουν ν' ἀφιερῶσουμε τόν ἀνάλογο χρόνο στήν ὀρθόδοξη πνευματική ζωή;

Στίς ἀντιρρήσεις καί ἀμφιβολίες πού εὐλόγα ἐγείρονται μπορεῖ νά βοηθήσει ἡ σκέψη ὅτι οἱ ὑψηλές αὐτές θεωρήσεις πραγματώνονται μέσα στήν καθημερινότητα, στό ἐφήμερο. Θά τολμοῦσα νά τήν χαρακτηρίσω ὡς τήν "ἐφημερομοίηση" τοῦ αἰωνίου.

Δέν αποκόπτομαι, δηλαδή, από τις συνήθειες μέριμνες τῆς ζωῆς μου, ἀλλά τις βιώνω μέ τήν προοπτική τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή ζωή μου. Ὅταν ἀσχολοῦμαι μέ τά παιδιά, μέ τό μαγεῖρεμα, μέ τήν ἐργασία μου στό σπίτι, στό γραφεῖο, στό ἐργοστάσιο δέν "σχολάζω" ἀπό τήν ἐπαφή μου μέ τόν Κύριο. Εἶμαι μαζί Του, εἶναι μαζί μου. Αὐτό δέν εἶναι πάντοτε εὐκολο ὅταν πρόκειται γιά τήν πνευματική ζωή ὀλόκληρης τῆς οἰκογένειας, συλλογικά. Μπορεῖ νά ὑπάρχουν ἀντιθέσεις μέ τή σύζυγο, μέ τά παιδιά, ὅταν μάλιστα εἶναι τοῦ "ἀντιθέτου" φρονήματος εἰρωνεύονται καί ὁ ἀγώνας μας φαίνεται χαμένος.

Ἐδῶ ἀπαιτεῖται ἕνας ἐπιδέξιος χειρισμός. Ἡ ὑπομονή νά ἀντικαταστήσει τήν ἐπιμονή, ἡ ὑποβολή τήν ἐπιβολή, ἡ ἀπόκρυψη στό ταμεῖο τή φανέρωση τῆς ἐσωτερικῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἐδῶ θά ἐργασθεῖ "ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος" νά φέρει σέ φῶς τούς καρπούς καί τά χαρίσματα τοῦ Πνεύματος.

Αὐτό, ὅμως, θά γίνεῖ σιγά - σιγά. Θά ἀρκεσθοῦμε στόν "ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον" κατά τήν ὑπόδειξη τοῦ Κυρίου. Δέν γίνονται ὅλα διά μιᾶς. Ὁ γάμος μπορεῖ ἴσως νά σχεδιάζεται ἅπαξ διά παντός, ἀλλ' ἐκτελεῖται ἐφ' ὅρου ζωῆς. Εἶναι "δρόμος μετ' ἐμποδίων", "ἀνώμαλος" ἂν θέλετε καί "ἀντοχῆς" , ὄχι "ταχύτητος". Ἐμεῖς θέλουμε νά γίνουμε πρωταθλητές σέ ὅλα τά ἐπίπεδα, σέ ὅλες τίς διαστάσεις τοῦ γάμου ἀπό τήν πρώτη κιάλας ἡμέρα ἤ καί τήν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου. Τό νά θεωροῦμε ἔτσι τά πράγματα θά ἦταν βασικό μας λάθος. Αὐτά δέν κατορθώνονται γρήγορα. Θά θέσεις ἐνδιάμεσους στόχους. Θά φθάνεις σέ τέλη (σκοπούς) πού δέν θά εἶναι τά τέλη τῆς ζωῆς σου, ἀλλά ἀτέλεστα τέλη. Ἡ τελειότητά σου θά εἶναι ἀτέλεστη. Θά βαδίζεις πρὸς τήν τελειότητα καί θά ἀναφωνεῖς: "Αὕτη οὖν ἡ τελεία τῶν τελείων ἀτέλεστος τελειότης" (Ἰωάννης τῆς Κλίμακος).

Θά πρέπει ἀκόμα, μέ τήν ἄσκηση τῆς αὐτογνωσίας ὑπό τήν καθοδήγηση σοφοῦ πνευματικοῦ πατέρα καί γέροντα νά λάβεις ἐμπειρία τῆς πνευματικῆς ζωῆς καί νά μάθεις νά διακρίνεις τά ὅρια καί τά τάλαντά σου. Πόσα ἔχεις καί τί κάνεις τελικά μ' αὐτά; Γιά νά μὴν ἀπογοητεύεσαι συνέχεια, γιά νά μὴ θέτεις ἀκατόρθωτους στόχους πού δέν τούς φθάνεις ποτέ. Γιατί ἔτσι φθάνεις σέ ἀπόγνωση καί ἀπελπίζεσαι. Ἡ ἀπελπισία εἶναι ὁ πιό κακός σύμβουλος.

Τό ἴδιο μπορεῖ νά συμβεῖ καί στίς πιό οἰκεῖες καί στενές σχέσεις τοῦ ἀνδρογύνου. Ἐκεῖ εἶναι δυνατό νά μᾶς περιμένουν ποκίλες δυσκολίες, πικρίες καί ἀπογοητεύσεις. Ἡ βαθεῖα αὐτή ἐσωτερική του ζωῆ γεμίζει τό ζευγάρι μέ ὑψηλή προσμονή καί μεγάλες προσδοκίες. Πολλές φορές ὅμως ἐδῶ δρέπει πικρούς καρπούς, γεύεται πικρό ψωμί.

Γιατί, σ' αὐτόν ἐδῶ ἀκριβῶς τό χῶρο ἔχουμε ἔκρηξη ποικίλων καί πολυωνύμων δυνάμεων, πού ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά παραμείνουν αὐτόνομες, ἀνένταχτες, καί νά δροῦν ἔτσι ἄσκοπα καί καταστροφικά. Δυνάμεις πού εἶναι

δυνατόν νά μᾶς μπερδέψουν. Δυνάμεις πού πιστεύουμε ὅτι θά μπορέσουμε νά τίς τακτοποιήσουμε, νά τίς διοχετεύσουμε στηριζόμενοι στίς δικές μας δυνατότητες ἐνῶ ἀπαιτεῖται μία δυναμική πλαισίωσή τους.

Πολλές φορές κάνουμε τό μοιραῖο σφᾶλμα αὐτή τήν οἰκεία πτυχή τῆς συζυγικῆς μας ζωῆς νά τήν ἀποσύρουμε ἀπό τό βλέμμα τοῦ Θεοῦ, νά τή ζοῦμε ἀπόκρυφα, νά ξεχνᾶμε ὅτι οἱ σύζυγοι "ὅταν συνίωσιν οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδέ εἰκόνα τινός τῶν ἐπί τῆς γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιούντες τοῦ Θεοῦ"³ νά μὴν ἐπικαλούμεθα τό ὄνομα καί τή βοήθειά Του γιά τήν "ὁμόνοια ψυχῶν καί σωμάτων". Ἡ Ἐκκλησία μας ὁμως προσευχήθηκε καί εὐχήθηκε κατά τήν ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου γι' αὐτήν ἀκριβῶς τήν "ὁμόνοια".

Ἅλλες αὐτές οἱ δυνάμεις γιά τίς ὁποῖες κάναμε λόγο, εἶναι ἀλήθεια ὅτι θέλουν μία μεταμόρφωση χωρὶς ὅμως νά χάσουν τόν χαρακτήρα τους. Μεταμόρφωση μέσα ἀπό τό πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, μέσα ἀπό τό πνεῦμα τῆς προσευχῆς. Ἡ ὁμόνοια δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν δικῶν μας μόνο δυνάμεων, κι αὐτές οἱ δυνάμεις ἄλλωστε δέν ἀνήκουν μόνο σ' ἐμᾶς. Χρειάζονται μιὰ ὑλικοπνευματική, ψυχοσωματική μεταμόρφωση καί ἀναγέννηση. Εἶναι αὐτό πού τόσο ἐπιτυχημένα ἐκφράζει ἡ εὐχή μετά τόν καθαγιασμό τῶν τιμίων δώρων στή Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου : "Κύριε, τὰς συζυγίας αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καί ὁμονοίᾳ διατήρησον".

Τό μέγα αὐτό μυστικό τό εἶχε ὑποδείξει ὁ ἄγγελος Ραφαήλ (Ἀζαρίας) στόν Τωβία, ὅταν ἐπρόκειτο νά συναντήσουν τή Σάρρα, τή μέλλουσα γυναίκα του : "Ὅταν δέ προσπορεύῃ αὐτῇ, ἐγέρθητε ἀμφοτέρω καί βοήσατε πρός τόν ἐλεήμονα Θεόν, καί σώσει ὑμᾶς καί ἐλεήσει" (Τωβίτ 6, 18).

Τό βιβλίον τοῦ Τωβίτ λίγο πιο κάτω (8, 4-9) διασώζει τό περιεχόμενο τῆς προσευχῆς αὐτῆς πού ἀπήγγειλε ὁ Τωβίας, ἀφοῦ προέτρεψε τή Σάρρα σέ προσευχή. Το κείμενο εἶναι ἀποκαλυπτικό γι' αὐτό καί το παραθέτουμε.

*Ὡς δέ συνεκλείσθησαν ἀμφοτέρω, ἀνέστη
Τωβίας ἀπό τῆς κλίνης, καί εἶπεν·*

*- ἀνάστηθι, ἀδελφή, καί προσευξώμεθα, ἵνα ἐλεήσῃ
ἡμᾶς ὁ Θεός.*

Καί ἤρξατο Τωβίας λέγειν·

*- εὐλογητός εἶ, ὁ Θεός τῶν πατέρων ἡμῶν, καί
εὐλογητόν τό ὄνομά σου τό ἅγιον καί ἐνδοξον εἰς
τούς αἰῶνας. εὐλογησάτωσαν σε οἱ οὐρανοί, καί
πᾶσαι αἱ κτίσεις σου.*

*- σύ ἐποίησας Ἀδάμ,
καί ἔδωκας αὐτῷ βοηθόν Εὐάν στήριγμα τήν*

³ Ἰω. Χρυσόστομος, εἰς Κολοσσαεῖς ὁμιλία 12, 5 PG 62, 387.

γυναῖκα αὐτοῦ. ἐκ τούτων ἐγενήθη το ἀνθρώπων
σπέρμα.

- σύ εἶπας·
οὐ καλόν εἶναι τον ἄνθρωπον μόνον,
ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν ὅμοιον αὐτῷ.
- καί νῦν, Κύριε,
οὐ διά πορνείαν ἐγώ
λαμβάνω τήν ἀδελφὴν μου ταύτην,
ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας ἐπίταξον ἐλεῆσαι με,
καί αὐτῇ συγκαταγῆρασαι.
- καί εἶπεν μετ' αὐτοῦ·
ἀμήν.

Καί ἐκοιμήθησαν ἀμφοτέροι τήν νύκτα.

Τήν πνευματική ἀτμόσφαιρα κατά τή συνεύρεση τοῦ ἀνδρογύνου μέσα σέ κλίμα προσευχῆς καί στοργῆς ἐκφράζει ἡ συνάντηση -κατ' ἄλλους ὁ ἀσπασμός - τοῦ Ἰωακείμ καί τῆς Ἄννας μπροστά στή Χρυσή Πύλη τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος. Ἡ γνωστή παράσταση συμβολίζει τή σύλληψη τῆς Θεοτόκου καί προσφέρει ἀνάγλυφα τήν τόσο ἀνθρώπινη καί συγκινητική ὅσο μεγάλη καί βαθειά τρυφερότητα ἐκείνου τοῦ ἁγίου ζευγαριοῦ.⁴

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Γάμου καί ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ

Ἐμεῖς, ὅμως, συχνά ξεχνᾶμε τίς πολύτιμες αὐτές ὑποθήκες καί λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου εἶναι κάτι πού πρέπει "νά ἐπαναλαμβάνεται", νά ἐπανέρχονται, δηλαδή, καί νά μελετοῦν οἱ σύζυγοι αὐτό τό κείμενο κάθε τόσο. Νά ἐμβαθύνουν στίς ἐννοιες πού περιέχει, νά παίρνουν δύναμη, φωτισμό, καθοδήγηση. Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου εἶναι ἕνας "χάρτης πορείας", ἕνας "ὀδικός χάρτης", ἕνας "καταστατικός χάρτης" βάσει τοῦ ὁποῦ ρυθμίζονται οἱ διαδικασίες τῆς ἑγγαμῆς ζωῆς.

Μιά ἐγγύτερη ἐνασχόληση μέ τό κείμενο τῆς ἀκολουθίας θά εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τή βαθύτερη κατανόησή του καί θά ἀποκάλυπτε τίς ποικίλες διαστάσεις τοῦ γάμου, στίς ὁποῖες ἀνοίγει ἡ Ἐκκλησία μας τούς ἐγγάμους. Ὁ ἑγγαμος ἄνθρωπος καλεῖται μέ τό γάμο του νά ἀσκήσει ἕνα πολυδιάστατο ἀνοιγμα πρὸς τό Θεό, τόν ἢ τήν σύζυγο, τά παιδιά, τούς ἄλλους, τόν κόσμο. Καλεῖται νά κινηθεῖ κεντρομόλα καί φυγόκεντρα στούς ὀρίζοντες τούς δικούς του καί τοῦ κόσμου.

⁴ Ἀναφερόμαστε σέ ψηφιδωτό τοῦ 14ου αἰῶνα τῆς Μονῆς τῆς Χώρας στήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ συνάντηση τοῦ Ἰωακείμ καί τῆς Ἄννας εἶναι ἀπτό δεῖγμα τῆς καταφάσεως τῶν φύλων καί τῆς μεταμορφώσεως τῶν προσώπων στήν ὀρθόδοξη εἰκονογραφία.

Ἡ ἐμβάθυνση στό κείμενο τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου εἶναι δυνατό νά βοηθήσει τόν ἔγγαμο στή χρήση τῶν ἀγαθῶν, ὥστε νά μάθει νά εἶναι αὐτάρκης, νά ἐπαρκεῖ στίς ἀνάγκες του καί νά περισσεύει σ' αὐτούς πού ἔχουν ἀνάγκη. Ὁ πλοῦτος του μεταβάλλεται τότε σέ "πτωχεῖα τῷ Πνεύματι" (πρβλ. Ματθαίου ε 3 καί Λουκᾶ ς 20), ὁ ἴδιος γίνεται ἀκτῆμων ὡς ἐλεήμων καί φιλόξενος συναντώντας ἔτσι τήν ἀκτημοσύνη τῶν μοναχῶν. Στήν περίπτωση μάλιστα τῶν ἐγγάμων οἱ σύζυγοι φαίνεται ὅτι δέν κατέχουν καί δέν ἐξουσιάζουν οὔτε καί αὐτά τους ἀκόμα τά σώματα (βλ. Α Κορινθίους ζ 4).

"Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ" (Ἐφεσίους 5, 21), οἱ ἔγγαμοι εἶναι ἐκτεθειμένοι στήν πιό παράδοξη ὑπακοή, πού τούς κάνει νά ὑποτάσσονται καί νά ὑπακούουν σέ παράλογους πολλές φορές "γέροντες". Αὐτοί μπορεῖ νά εἶναι ὁ ἄνδρας τους, ἡ γυναίκα τους, τά παιδιά τους, ἡ ἀπρόσμενη ἢ καί ἀναμενόμενη, ἀναπόφευκτη πολλές φορές καθημερινή πραγματικότητα.

Γιά ὅλα αὐτά τά θέματα πού συζητᾶμε ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου δέν μᾶς ἀφήνει ἀκαθοδήγητους. Προβάλλει, εἶναι ἀλήθεια, ὡς πρότυπα τόσα ἅγια ζεύγη. Τόν Ἀβραάμ καί τή Σάρρα, τόν Ἰσαάκ καί τή Ρεβέκκα, τόν Ἰακώβ καί τή Ραχήλ, τόν Μωσῆ καί τή Σεπφώρα, τόν Ἰωσήφ καί τήν Ἀσυνέθ, τόν Ζαχαρία καί τήν Ἐλισάβετ, τόν ἰωακείμ καί τήν Ἄννα. Ἐναπόκειται σέ μᾶς νά ἐπισημάνουμε τίς ἰδιαιτερότητες τοῦ καθενός ἀπό αὐτά. Νά ἐξαγάγουμε μέγала μαθήματα καί συμπεράσματα γιά τή ζωή μας ἔτσι καθῶς προκύπτουν ἀπό τούς βίους τους. Ἡ ὑπακοή - ὑποταγή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι θεμελιώδης "σταθερά" τόσο τοῦ μοναχικοῦ ὅσο καί τοῦ συζυγικοῦ βίου. Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, γιά παράδειγμα, παραμένει φωτεινό μετέωρο ὑποταγῆς καί παράδοξης ἀποδοχῆς τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ (βλ. Γενέσεως 22, 1-19).

Καί σέ ἄλλα ἐπίπεδα εἶναι διδακτική ἡ ἐντρύφηση στούς βίους τῶν "ἐγγάμων ἀγίων" πού ἀναφέρει ἡ ἀκολουθία. Ὁ Ἰωσήφ ἔχει πολλά νά μᾶς διδάξει γιά τήν ἀμφίσημη ἔννοια τῆς σωφροσύνης. Ἡ σωφροσύνη ὡς ἐγκράτεια πρὶν ἀπό τό γάμο, πού ἐπιβραβεύεται στό τέλος μέ τά στέφανα - μισθό τῆς σωφροσύνης, ἀλλά καί ὡς ὁμιλία (συνεύρεση, συνουσία) τῶν συζύγων καί εὐφροσύνη. Ἡ σωφροσύνη, τελικά, μπορεῖ νά ὀρισθεῖ ὡς ἡ συνετή καί σύμφωνα μέ τίς καταστάσεις ζωῆς πού ζοῦμε χρήση τῆς ἐρωτικῆς μας ὁρμῆς (πρὶν ἀπό τό γάμο ἢ μέσα στό γάμο, ὡς παρθένοι ἢ ἔγγαμοι). Σημασία ἔχει νά προσέξουμε τούς "κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ" καί τήν τροπή - ὄχι, βέβαια τή ντροπή - , πού παίρνουν οἱ δυνάμεις μας ἀπό ἓνα σημεῖο καί μετά. Ὁ Ἰωσήφ δέν ντροπήκε νά φύγει γυμνός μακριά ἀπό τή γυναίκα τοῦ Πετεφρῆ, γι' αὐτό καί τροπαιοῦχος συνάντησε τήν Ἀσυνέθ (Γενέσεως 39, 7-12· 41, 45).

Στίς λίγες γραμμές πού προηγήθηκαν κάναμε μερικές μόνο νύξεις γιά τό κέρδος πού μποροῦμε ὡς ἔγγαμοι νά ἀποκομίσουμε ἀπό τό κείμενο τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου γιά τή δική μας ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ καί τήν

ἀνταπόκριση καί ἀπάντηση στίς λεγόμενες εὐαγγελικές συμβουλές (παρθενία, ἀκτημοσύνη, ὑπακοή). Εἶναι, βέβαια, ὀλόκληρη τέχνη νά εὐφραίνεσαι σωφρονῶν, πτωχός νά περισσεύεις εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, νά πορεύεσαι ἐν εἰρήνῃ ἐργαζόμενος τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ καί ὑποτασσόμενος στό θέλημά του. Ἀξίζει ὅμως τόν κόπο νά τό ἐπιχειρήσουμε καί νά προσφέρουμε καί μεῖς, μέ τό δικό μας βέβαια, τρόπο, τίς ἀπαντήσεις μας στίς συμβουλές αὐτές ὡς δῶρα πρὸς τό Θεό.

Ὁ ἱ. Χρυσόστομος διαβλέπει τό τέλος καί δίνει τό μέτρο καί τήν καταξίωση παντός κόπου καί προσπαθείας πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση μέ τόν ἀκόλουθο ἀριστοτεχνικό τρόπο : " Ἄν οὕτως οἱ γάμοι γένωνται, ... τά τῆς οἰκίας εὖ διακίσειται, τῶν ἀρχόντων οὕτω διακειμένων· καί μετὰ τῆς οἰκίας οὕτως ἕκαστος δυνήσεται, τῆς ἑαυτοῦ γυναικός λέγω, καί παίδων καί οἰκετῶν, καί τόν ἐνταῦθα μετὰ ἀδείας ἀπάσης διανῦσαι βίον, καί εἰς τήν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσελθεῖν".⁵

⁵ Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον. Καί περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας, PG 51, 240-241.